

ŠARLATÁN: IVAN TROJAN JAKO ZÁMĚRNĚ NEČITELNÝ LÉČITEL OTEVÍRÁ SPOUSTU OTÁZEK

17. srpna 2020, CCN Prima NEWS – Mojmír Sedláček

Životopisné drama Šarlatán mělo mít premiéru už koncem března, nakonec se do našich kin dostává až nyní – tedy o pět měsíců později. S o to větší prodlevou od premiéry na berlínském festivalu se konečně mohou čeští diváci podívat na film, který má nesporně světové parametry. Koprodukční dílo totiž režírovala zkušená polská režisérka Agnieszka Hollandová, jež od svých studií na FAMU udržuje velkou spřízněnost s tuzemskou kinematografií. V čem je její novinka nejvýraznější?

Šarlatán předkládá osud Jana Mikoláška, lidového léčitele, jehož schopnosti byly proslulé od dob první republiky až do neslavného konce jeho kariéry v 50. letech. O Mikoláškově skutečném životě jsme před časem psali podrobněji, nyní se tedy podíváme spíše na to, jak realie zobrazuje filmové zpracování. Předně je třeba zdůraznit, že léčitel představuje dodnes poměrně tajemnou osobu a důkazy o jeho životě i práci jsou jednak nedostatečné, jednak zkrácené – ať už se to týká vykonstruovaného procesu, který s ním byl během 50. let veden, nebo jeho autobiografie, napsané ve zjevně lichotivém světle. Scenárista Marek Epstein s režisérkou Hollandovou tedy museli přistoupit k výrazné umělecké licenci, což však není na škodu.

Historie člověka i státu

Žánrově se jedná o vcelku tradiční životopisný snímek, který nedává na odiv formální finesy a drží se spíše při zemi. Základní příběhový rámec je umístěn do 50. let, kdy se Mikolášek znelíbil komunistickému režimu a čekaly ho osudové problémy. Sérií flashbacků se vyprávění vrací k jeho armádnímu působení za první světové války, poválečné výuce v přírodním léčitelství u věhlasné bylinkářky Josefy Mühlbachové i postupnému nabírání diagnostických zkušeností. Určité pozornosti se dostane i fenoménu samotného léčitelství, které nestojí pouze na objektivních faktorech, nýbrž i na schopnosti vyladit se na daného pacienta, pochopit jeho problémy a možnosti.

O poznání zásadnější je však vztah Mikoláška s jeho asistentem, který svou otevřenou homosexualitou nejen vzbudí velkou (a veskrze negativní) pozornost v domovině Hollandové, ale rozhodně může zaskočit i nepřipraveného českého diváka. Příběh se navíc odehrává v době, kdy byla homosexualita postavena mimo zákon, čímž se paralely se současnou hostilní atmosférou (nejen) v Polsku ještě prohlubují. Ačkoli tato linka obsahuje mnoho neznámých, ostatně stejně jako všechny další, ke konci se stane tou ústřední a nejednoznačné finále díky ní zanechá silný dojem.

Tajemná lidská podstata

Ačkoli se především v první polovině film tváří jako tradiční biografický snímek, postupem času se začínou otevírat témata, která divákovo vnímání Mikoláška značně problematizují. Zjevně talentovaného muže hraje v mladém věku Josef Trojan, v tom pozdějším jeho vlastní otec Ivan; fyzická podoba i celková blízkost projevu je tak více než podařená. Už od mladého věku se projevují Mikoláškoví vnitřní démoni, kteří jsou však nezvykle neuspokojivě vysvětleni – znamená to snad, že jeho léčitelský dar je vykoupen určitou hluboko ukrytou temnotou? Mladík bojuje o uznání, kterého se mu postupně dostává, což vede k prohlubování sobeckého a arogantního chování.

Hlavním námětem se stává cena, kterou člověk za přirozené nadání musí zaplatit. Mikolášek nabyt bohatství i dobré pověsti během první republiky, později však léčil i nacistické pohlavary a po konci války zase udržoval dobré vztahy s prezidentem Zápotockým i dalšími komunistickými papaláši. Jeho hlavní motivací bylo vždy léčit – přestože nemusel skládat Hippokratovu přísahu jako zástupci tradiční medicíny. Je v pořádku, když nadaný člověk užívá svého daru ve prospěch společnosti i napříč různými režimy? Na příkladech československých umělců, kteří během normalizace a období kolem Charty 77 zaujali k totalitnímu režimu široké spektrum postojů, můžeme vidět, že tato otázka rozhodně není uspokojivě vyřešená; je tudíž jediné dobře, že se ji *Šarlatán* nezdráhá naznačit.

Filmový Jan Mikolášek opakovaně prohlíží vzorky moči svých pacientů. Z toho, co lidé vyloučí, dokáže jen díky svým schopnostem a paprskům světla odhalit, co se v kom ukrývá. Průchod světla skrz sklo a různé materiály je motivem, který se ve filmu opakovaně vrací, a říká nám, že se pravda může skrývat i v malém průzoru, pouze drobné výseči reality. Zároveň se však sám podobnému zjednodušujícímu popisu vzpírá a ve světle, které na něj vrhá filmové zpracování, jsou patrné různé odstíny dobra a zla, kladných i záporných vlastností; jako by nebylo možné člověka v jeho komplexnosti takto snadno onálepkovat a každou historickou postavu označit štítkem „správný“, či „špatný“. Na takto barevně vykreslení nejsme z Hollywoodu zvyklí a tento česko-polský, především však hluboce evropský projekt provokuje svou záměrnou neuzavřeností.

Zdroj: <https://cnn.iprima.cz/sarlatan-trojan-holland-film>